

УДК [7.012:37]:101(477)”18/19”

ІДЕЙНО-ФІЛОСОФСЬКІ ВИТОКИ МИСТЕЦЬКОЇ ТА ДИЗАЙН-ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЕПОХУ МОДЕРНУ ТА ПОСТМОДЕРНУ

ШМАГАЛО Ростислав

Львівська національна академія мистецтв, Україна

Визначено базові філософсько-естетичні витоки існування явища мистецької та спорідненої дизайн-освіти, банк основоположних ідей та принципів її поступу в часовому континуумі. Виявлено напрацьовані віками соціально-культурні цінності, актуальні для різних історичних періодів і перед сучасними викликами, що постають перед мистецькоосвітньою сферою.

Ключові слова: ідейно-філософські витоки, соціально-культурні цінності, мистецька та дизайн-освіта, нові соціальні запити.

ВСТУП

Українських митців епохи модерну об'єднує стремління до духовного пошуку нового в мистецтві на основі давніх архетипів і першообразів. Ця об'єднавча змістова функція нового стилетворення, помножена на символізм і нову міфотворчість, породила візію національної духовної традиції з глибокими ціннісними орієнтирами. Ідеологами стилю модерн роль мистецтва і митця утверджувалася на зразок богонатхенної творчості. Водночас і категорія ремісничої рукотворності зводилася до рівня мистецтва.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета роботи - виявлення та аналіз ідейно-філософських та естетичних витоків мистецької та дизайн-освіти у контексті нових соціально-культурних викликів освітнього розвитку. Методологія дослідження базована на системному підході, що синтезує методологічні принципи суміжних наук: мистецтвознавства, філософії, естетики, педагогіки з універсальними для цих наук методами історичного, типологічного та порівняльного аналізу. Наукова новизна полягає у визначенні філософсько-естетичних засад функціонування мистецької та дизайн-освіти, її позачасових універсальних соціально-культурних цінностей. Практична значущість дослідження сприятиме формуванню глибинного, філософсько-естетичного рівня світоглядного сприйняття явища мистецької та дизайн-освіти, виробленню орієнтирів щодо впровадження та проектування нових креативних ідей розвитку в мистецтві, освіті, еко-дизайні тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Митці-учасники організаційно-творчих процесів доби в найактивніший спосіб проявили художньо-естетичні позиції не лише у практичній образотворчості, але і в філософському трактуванні та переосмисленні творчих ідей на теоретичному рівні. Це, у свою чергу, сприяло створенню фундаментальної бази розвитку національних мистецьких шкіл. У контексті започаткованого руху “мистецтво і ремесло” широку підтримку отримала ручна праця задля реалізації утопічної ідеї облаштування світу за законами мистецтва. У цей період створюються навчальні заклади, де паралельно викладаються інженерія, архітектура і ремесла. Цеховий вишкіл замінювався на науку в фахових школах. Художні ремесла стали викладати навіть в академіях мистецтв. Запропонований метод вивчення естетичної основи форм у вигляді положень “Практичної естетики” став ключем для самоусвідомлення матеріально-художнього виду діяльності, що отримав подальше визначення як дизайн. [1, С.22]. Надалі розпад мистецтв в період модернізму дедалі більше підпорядковувався інтелектуальним, теоретичним чинникам. Але навіть в епоху постмодернізму, представники якого часто декларують остаточну відмову від ідей прогресу в житті та мистецтві, мистецька освіта у своєму практичному розгортанні продовжувала орієнтуватися на пріоритети гуманізму. Навіть побіжний огляд ідейних пріоритетів мистецької освіти свідчить про те, що шлях її розвитку лежить у сфері духовного світу. Потреба в якісній теорії, яка акумулювала наукові цінності цих орієнтацій, є очевидною, і тільки вона може стати тим об'єднуючим ключем, який відкриє простір мистецтва і ремесла в постіндустріальному суспільстві. Їхнє об'єднання прогнозування у свій час зробив німецький філософ Освальд Шпенглер (1880-1936), який зауважив, що дослідницька робота на Заході з давнього часу розпадається на ряд спеціальних областей, бездумна ізоляція яких зробила неможливим, щоби великі питання були хоча б помічені [2]. На відміну до стану речей наприкінці XIX ст., коли історизм та академізм культивували наслідування усіх стилів і відношення до орнаментальної декорації як основного джерела краси, у 1920-х роках, зокрема в методиці Львівської художньо-промислової школи постала реакція. Насамперед, теоретики і методологи закликали до аналізу засадничих основ мистецтва кожної епохи чи художника зокрема. У приклад наводилися естетичні положення Еммануїла Канта щодо творення свого власного канону краси кожною новою епохою відповідно до пануючих уподобань, звичаїв та життєвих проявів загалом [3]. Розвинута модерном тенденція рівноправ'я всіх мистецтв спонукала до творення методичних основ вишколу синтезуючого типу. Після модерну гідними репрезентантами боротьби за здобутки національної культури та естетики постали рухи М. Бойчука в образотворчому мистецтві, Л. Курбаса в театральному, О. Довженка в кіно і М. Хвильового в літературі. Ідейна та методична основа естетичного характеру викладів

продовжила розгортання зокрема і на еміграції. Неперевершеною базою для нових ідей став курс філософії мистецтва неокантіанця, професора Івана Мірчука, підготований до друку як загальний підручник з естетики [4; 5, С. 261]. У цьому ж контексті заслуговують першочергової уваги і славнозвісні “Теоретичні нотатки” О. Архипенка. Вони є універсального характеру скарбницею методів нового мистецтва свого часу. Перекоаний, що мистецтво і релігія мають універсальні творчі підвалини, О. Архипенко, насамперед, звертає увагу на приховані взаємозалежності, що складають творче начало в людині, а відтак схиляє до розуміння причин “космічної творчості” [6, С. 15]. Утім він наголошує, що пізнання універсальних законів творчості не зведене до якихось догматичних інтелектуальних правил. [6, С. 25]. Причини гострої потреби в філософському осмисленні еміграційного культурного життя були сформульовані мистецькою критикою як реакція на першу потужну хвилю виставок у повоєнній Німеччині 1940-х рр мистецьким критиком Юрієм Соловйєвим. [7, С. 76]. Проте, не лише на еміграції, а й у нинішній Україні у процесах взаємопроникнення шальки терезів остаточно схилилися не у бік професійного, тим паче традиційного, а на користь масової культури. Лише спільними зусиллями можна пом’якшити нещадні закони ринкової кон’юнктури, від яких за спостереженнями теоретиків 1940-х років (А. Малюца) народне мистецтво втрачало свою первісну живучість [8; 9]. Орієнтиром при цьому повинні залишатися теоретичні надбання і практичний досвід історичних форм організації народного мистецтва в Україні. Про необхідність подолання штучної ізоляції різних рівнів, спеціальностей і напрямків мистецької освіти в атмосфері “старих перегорожок” говорив академік Федір Шмідт, який ще на початку 1920-х років висував програму виховання митців-педагогів енциклопедичного розмаху [10]. Нинішня наука, що покликана визначати художню якість творів та давати характеристику мистецьким процесам – мистецтвознавство – за логікою і природою речей вивчає філософію та естетику мистецькоосвітньої сфери. Згідно до її вислідів, коліска дизайну, художньо-промислової освіти історично сповідувала авторство ремесла, творення художнього образу і змісту речі. Вона ніколи не підкорялася “релігії машини”. Тоді як становлення класичної дизайн-освіти відбувалося саме під всеохоплюючим знаком машинізації та масовості, вужчого стремління до прагматизму та функціонального проектування. [11]. Про циклічність і актуальність означених мистецькоосвітніх ідей, закорінених в архаїці, свідчать сучасні приклади вивчення дизайнерами традиційного, екологічно чистого творення речей руками, без електрики. Знаковою подією у цьому контексті є й те, що косівська кераміка у 2019 р. була внесена до скарбниці Світової спадщини ЮНЕСКО. В багатьох розвинених країнах Світу люди вкотре постали проти масового виробництва речей, проти естетики стандарту. Та й світові економічні форуми, зокрема у швейцарському Давосі, перетворюються на форуми з екології. Людство знову прагне предметів «з душею» ремесла, речей, у яких криється архаїка істини.

ВИСНОВКИ

Історичний досвід мистецької освіти як субдисципліни мистецтвознавчої науки становить неоціненний інтерес для філософії сучасного буття. Адже при всіх потрясіннях, які переживало мистецтво, і навіть при загрозах його самобутності мистецька освіта завжди залишалася чи не єдиною надійною твердиною, яка зберігала і відстоювала його інтереси. Нині перед людством цілком очевидно постали екологічні загрози виживання. У цьому контексті напрацьована тисячоліттями філософська мистецькоосвітня спадщина, базована на естетичних категоріях краси і космічної гармонії, продовжує бути актуальним орієнтиром для розбудови нових векторів розвитку екологічного дизайну, мистецтва та ремесла.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земпер Г. Техническая эстетика. М.: Искусство. 1970. 320 с.
2. Шпенглер О. Закат Европы. М., 1992. Т. 1. 719 с.
3. Machniewicz S. Pokaz prac uczniów wydziału przemysłu artystycznego przy państwowej szkole przemysłowej we Lwowie. S.3.
4. Мірчук І. Естетика. Мюнхен, “Український Вільний Університет”, 2003. 108 с.
5. Музей-архів ім. Д.Антоновича // Новини з Академії. 1997. УВАН у США. Ч. 21. С. 3.
6. Archipenko. 50 creative years. N.Y., 1960. 109 p.
7. Соловій Ю. Чи сучасне наше сучасне мистецтво? Спроба критики виставки УСОМУ у Регенсбурзі. Арка. 1948. Ч.3-4. С.77-79.
8. Малюца А. Народне мистецтво чи мистецький промисел? Українське мистецтво. Мюнхен. 1947. № 1. С.31–35.
9. Малюца А. Організація народного мистецтва (з праць Краєвого інституту Української Народної Творчості). Наші дні. 1942. Ч. 3.
10. Шмидт Ф. Художественно-педагогические факультеты. Шлях освіти. 1923. № 7-8. С. 56-71.
11. Шмагало Р.Т. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції. Львів: Українські технології, 2005. 528 с. 742 іл.

SHMAGALO R.

IDEOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL ORIGINS OF THE ART AND DESIGN EDUCATION OF UKRAINE IN THE AGE OF MODERN AND POSTMODERN

The basic philosophical and aesthetic origins of the existence of the phenomenon of art and related design education, a bank of fundamental ideas and principles of its development in the time continuum are determined. The socio-cultural values, relevant for different historical periods and in the face of the contemporary challenges facing the art-educational sphere, have been identified.

Key words: ideological and philosophical origins, socio-cultural values, art and design education, new social inquiries.